

98810

Slovenska znanstvena organizacija
in
naše vseučiliško vprašanje.

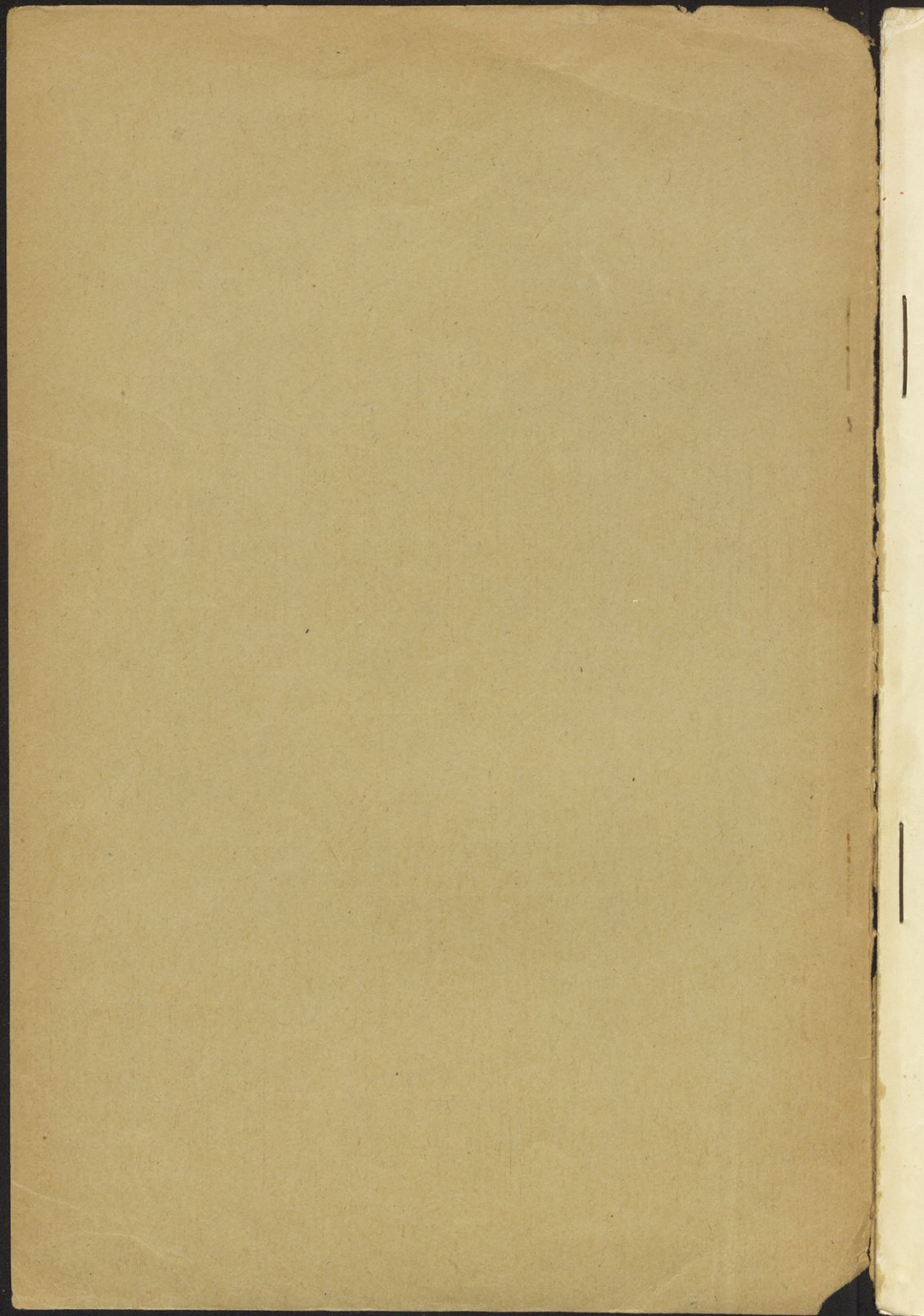
Spisal

dr. Karel Hinterlechner.

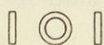
Ponatisk iz „Ljubljanskega Zvona“.

V Ljubljani 1908.

Samozaložba. — Tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Slovenska znanstvena organizacija
in
naše vseučiliško vprašanje.

Spisal

dr. Karel Hinterlechner.

Ponatisk iz „Ljubljanskega Zvona“.

V Ljubljani 1908.

Samozaložba. — Tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Profesorsko vprašanje bi si lahko ogledali od več strani, a omejimo se tu le na strogo znanstveno.

Profesorji so duša vseučilišč. Njih delovanje je vsepovsod pred vsem znanstveno. Profesor, ki ni znanstvenik-publicist, je v merodajnih krogih dandanes prava ničla. Faktum je dalje, da se vpraša pri vseh profesorskih namestitvah in torej tudi pri ustanovitvah novih univerz pred vsem: Kaj je kdo napisal izvirno znanstvenega? O izjemah vsled protekcije niti ne govorimo.

Vse to velja in mora veljati tudi za Slovence, če se naj kdaj uresniči njih želja po lastnem vseučilišču — njih hrepenenje po kulturnem napredku.

Očiten dokaz temu je zlasti dejstvo, da so rabili odlični faktorji dosedaj vedno napram nam izgovore, kakor so: „z veseljem, toda vam nedostaje učnih sil“, ali: „kje pa imate zadostno število znanstveno usposobljenih mož?“ itd. Saj se je v javni zbornični seji izrazil celo umrlí, Slovenec baš ne neprijazni minister V. pl. Hartl¹⁾ približno nekako takole: Ein Haus erbauen mit der Aufschrift „k. k. Universität“ heißt nicht eine Hochschule gründen. Dazu braucht man vor allem geeignete akademische Lehrer. In moč je imel v **tem** zmislu prav. Te besede podpišem rad tudi kot Slovenec.

Bolje nič kakor akademično zmašilo pod naslovom vseučilišča, ki bi se ga imeli sramovati.

Znanstvene razprave rojakov Slovencev so in bodo torej eno izmed najpotrebnejših in najpripravnejših sredstev v dosego slovenskega vseučilišča. Izvirnih znanstvenih razprav pa imamo pri nas preklicano malo.

Tu se nam vidi potrebno omeniti na kratko kompilacij, ki veljajo med Slovenci za nekaj višek znanosti. V znanstvenih krogih ne prihajajo navadno niti v poštev. Za znanstveno objektivno kvalifikacijo posameznika torej nimajo prav nobenega pomena. Isto velja o njih z ozirom na naše vseučiliško vprašanje.

Da pa imamo Slovenci nekaj sposobnih sil za znanstveno delovanje, dokazuje to, da priobčujejo naši rojaki v nemščini precej izvirnih znanstvenih spisov. Vsi ti spisi se le potope v „nemškem morju“. Za slovensko znanstveno literaturo nimajo nikakega pomena. Nemci prištevajo take spise vedno le „nemški (?) znanosti“. Tu se „Herrenvolk“ ne ozira prav nič na to, da je tako ravnanje zanj „pavovo perje“, da avtor ni Nemec ter da objavlja

¹⁾ Originala nimam pri roki. Zmisel zgornjih besedi pa odgovarja popolnoma pl. Hartlovim besedam in zlasti njegovim nazorom.

svoje misli le zato v nemškem jeziku, ker ga k temu sili dejstvo, da Slovenci niti nimamo organa, kjer bi objavljali izvirne znanstvene spise.

Jasno kakor beli dan izvira torej iz vsega navedenega, da potrebujemo danes pred vsem strogo znanstveno pisanega publicistiškega organa, ako hočemo: 1. na kulturnem polju sploh napredovati, oziroma ako nočemo še bolj zaostati; 2. ako naj se udomači tudi med nami **sistematična** gojitev znanstvenega dela in, kar je glavno, 3. če hočemo doseči kdaj kulturno središče, kakor so vseučilišča drugarodcev.

Za izdajanje takega organa nam je pa treba pripravne znanstvene organizacije. Posameznik ne bo takemu delu nikoli kos.

Na tem mestu bi pripomnil z ozirom na sedanjo organizacijo naših tudi „znanstvenih“ društev sledeče.

„Slovenska Matica“ ne izdaja sistematično izvirnih znanstvenih spisov. V to niti poklicana ni, oziroma to po § 1. njenih pravil iz leta 1906. njen edini in glavni namen ni. Leposlovna in znanstvena literatura sta dvoje; to tudi pri nas ne spada v eno skupno vrečo. Ali prvo ali drugo! Iz kumulacije obeh izvira prelahko nejasnost njenega obsega, iz te lahko premalo precizna definicija in pri ozkem duševnem obzorju tudi nejasnost pojmov. Poslednja in pomanjkanje takta sta pa že itak rakrana na našem narodnem telesu.

Strogo znanstveni spisi dalje niso vedno za širše občinstvo. Tu ne pomaga ves demokratizem naše dobe prav nič. Česar želodec ne prebavi, človeku le škoduje. To velja tudi z ozirom na človeško inteligenco in na naše čtivo.

„Muzejsko društvo“ v Ljubljani se omejuje, če smo prav poučeni, le na kranjske razmere in snovi.

Tudi publikacije „Zgodovinskega društva“ v Mariboru so (če ne nekako teritorialno) vsaj po vsebini omejene, ker se ne ozirajo na matematiško-naravoslovne razprave.

„Čas“ velja splošno za strankarski organ.

Sicer pa nimamo vobče nobenega splošno znanstvenega organa.

II.

„Verska“, „protiverska“ znanost ter „znanost brez predsodkov“.

Znanstvenikov, ki bi nam napisali izvirnih razprav, sicer imamo nekaj, nimamo jih pa zadosti ali celo preveč. Zato bi bilo treba tem

bolj paziti na to, da ne izgubimo nobenega in da si vzgojimo še novih sposobnih pisateljev. Ljuljko bi seveda morali uničevati brez-obzirno že spočetka.

Kakor posamezniki ne pripadajo pri objektivnem znanstvenem delu, to je pri iskanju in stvarnem presojanju dokazov nobeni politiški stranki, enako bi ravno vsled tega tudi njih publicistiški organ, oziroma njih znanstvena organizacija ne smela prisegati na prapor te ali one politiške stranke.

Pred vsem ne bi smelo biti torej politično mišljenje posameznika ovira za skupno delo.

Da se ne bodo razumele te izjave napačno, hočemo nastopiti kakor sploh tako zlasti tukaj z odprtim vizirjem po reku, ki smo si ga napisali na čelo te študije.

Pogosto čitamo [ne oziraje se na nemško(?), torej nacionalno (?) znanost] o „verski“, o „protiverski“, odnosno o „znanosti brez predsodkov“.

Če se naj uresničijo zgoraj izražene zahteve, je potrebno, da smo si na jasnem o pojmu „znanost“ in o vrednosti ravnokar navedenih besedi.

Snov, ki jo imenujemo v navadnem življenju vodo, je brezlika. Pri gotovi toplini zmrzuje, obenem se razširi za enajstinko vsebine. Pri zračnem tlaku 76 cm je čista voda pri toplini + 4° C najgostejša.

S pomočjo električnega toka izpremenimo ob gotovih pogojih vodo tako, da dobimo več snovi, ki se razlikujejo bistveno od prvotne.

Vse te lastnosti spoznamo s poizkusom ali z opazovanjem v naravi lahko vsak trenotek. O njih resničnosti torej ne more biti dvojbe.

Kar je neovržno **dejstvo**, pa ne more spadati ne v področje „verske“ in tudi ne „brezverske“, oziroma „protiverske znanosti“. Vse to spada edinole v okvir človeškega objektivnega spoznanja – v obseg pojma „znanost“. Objektivna znanost se zato z vero niti primerjati ne da! Druga nima z drugo ničesar opraviti.¹⁾ — Če sploh kje, velja vsled tega tu: In necessariis unitas. . . .

¹⁾ V tem oziru je pri sedanjih naših razmerah neprecenljive vrednosti dr. J. E. Krekov govor v 40. seji XVIII. zborovanja poslanske zbornice 4. dec. 1907. (glej „Slovenec“, leto XXXV. št. 287), ki se glasi deloma doslovno:

„Vsak katoličan, ki se peča z znanstvom, najsi bo duhovnik ali škof ali kardinal, vsakdo, ki znanstveno dela, se v svoji stroki poda pod jurisdikcijo

Zasledujmo zgoraj navedeni poizkus dalje!

Kemija uči: 1. da dobimo po omenjenem potu dve snovi, vodik in kisik; 2. da sta v vodi vedno spojena po dva atoma vodika z enim atomom kisika; 3. da sta vodik in kisik prvini, to se pravi, da ju ni mogoče še dalje razkrojiti, kakor n. pr. vodo in enake snovi.

Vse to pa uči kemija le z dostavkom: „z dosedanjimi sredstvi in po dosedaj znanih metodah“.

Vsi ti nauki so hipoteze. Poslednja pa je samo formalno, začasno sredstvo, ki ga rabimo le, dokler nimamo strogega dokaza proti njemu. Večjega pomena ne pripisuje resen znanstvenik hipotezi nikoli. Le diletant zamenjava dejstvo in hipotezo, ker ju sploh ne loči zadostno. Za diletantizem pa ni odgovorno resno stremljenje po spoznanju.

Priznavam, da so zamenjavali in da zamenjavajo tudi dandanes celo resni znanstveniki včasih dejstvo s hipotezo. Iz tega pa ne izvira, da je veda „protiverska“ ali, če hočete, „verska“. Vsaka znanstvena zmota je le dokaz, da ne odgovarjajo ti ali oni nazori, to je tolmačenje posameznika dejstvom. Za zmote je vsak sam zase odgovoren, in sicer edino le poznavateljem dotičnega predmeta, ne pa — veda. V prilog temu jasno govori načelo, na katero se opirajo najresnejši znanstveni organi in ki se glasi približno: „Za vsebino in obliko spisov so odgovorni le pisatelji sami“.

Toliko z ozirom na naravoslovne stroke.

Kaj pa historiško-filološka spoznanja?

Metode posameznih strok so naravno različne. O teh tu ne govorimo. Sicer pa smelo trdim, da črpata zgodovina in filologija iz docela identnih ali vsaj logiško ekvivalentnih virov kakor naravoslovne stroke, in ti so: dejstva, opazovanje v najširšem pomenu besede (primerjanje) in konkluzije na podlagi objektivne kritike. Kaj je na teh verskega in kaj protiverskega?

Kar je (=eksistuje) in kar je bilo, je dejstvo. Le objektivno dokazani dogodki so del našega neovržnega spoznanja. Stvar, ki jo vsakdo lahko spozna in preizkusi, ne da bi jo mogel ovreči, to

strokovnjakov stroke, s katero se peča, in če se tam zmoti, ga ovrzite, toda konkretno in ne posplošujoče.“ . . . „Naravoslovec, ki ostane pri svoji stroki, ne dela filozofskih sklepov in se iz obmejnih področij svoje stroke ne poda na potovanje v tuja mu polja, ta bo z vernim katoličanom čisto lahko izhajal“.

Mislim, da mi g. dr. J. E. Krek pritrdi, ako dostavim tu deloma obratno, da nimajo v znanosti nestrokovnjaki sploh nobene jurisdikcije in da se v znanstvene diskusije sploh ne smejo vmešavati dotični stroki tuje snovi!

se pravi, popolnoma eksakten dokaz pa ne more tangirati kakih verskih nazorov.

Šele pri interpretaciji je možno, da se rezultati raznih preiskovalcev ne skladajo več. Interpretacija se mora namreč posluževati tudi v teh strokah pogosto analogije in hipoteze, da raztolmači nejasnosti.

Analogija ni absoluten dokaz; konkluzija na podlagi analogije torej ni absolutno obvezna. O hipotezi pa morda niti med Slovenci ne bo kdo trdil, da ima več veljave v zgodovinsko-filoloških študijah nego v naravoslovnih.

Kakor bi primerjal dejstvo stebri, ki ga ne premore noben val še tako deroče reke, tako se mi vidi hipoteza le ponton, teorija pa pontonski most. Kadar tega ne potrebujemo več, ga razderemo sami.

Dokler temelji znanost le na stebrih faktičnih opazovanj in stroge logike, je ni moči, ki bi nas ovirala staviti most preko prepadov teme in valov nevednosti. V istem hipu pa, ko smo prisiljeni uvesti hipotezo, stopimo v čolnič, ki ga lahko preobrne prvi veliki val.

Da nima torej dejstvo, oziroma rezultat golega opazovanja, odnosno strogo logičnih sklepov ne verskega, a tudi ne protiverskega značaja, leži na dlani. Omenjeni elementi nimajo kakor deli vede sploh prav nič opraviti z vero.

Isto pa velja tudi za hipotezo in teorijo. Ta trditev velja seveda le, dokler brzdamo svojo fantazijo, dokler ne filozofiramo po nepotrebnem in dokler ne prilagamo hipotezi in teoriji več važnosti, nego jima sodi, oziroma dokler nočemo z njima nikogar hote ali nehote — preslepiti. Obe sta znanosti, kakor rečeno, le formalno sredstvo za tolmačenje (začasno) nejasnih pojavov. Obe postaneta prelahko individualni in vsled tega celo vedi sami — nevarni!

S tem pa ne mislimo nastopiti zoper hipotezo sploh. In medio virtus. — Po naših mislih velja zato tu, če sploh kje, za **izobražene** ljudi¹⁾, ki nimajo posebne trme, drugi del našega načelnega stavka: in dubiis libertas!

Kaj ima torej objektivna znanost, ki obsega le stvarno dokazana spoznanja, z vero sploh opraviti? Kar je belo, ostane za normalno oko vedno belo. Kdor ne razlikuje barv, pa sploh ni

¹⁾ Kdor ne ve, koliko je 1krat 1, s tem se seveda ne da govoriti o diferencialih, determinantah itd.!

poklican soditi o kompozicijah, ki sestojе iz njih. S pobarvanimi naočniki se seveda ne študirajo slike! —

Smelo izjavljamo zato na tem mestu, da je ni ne „verske“, pa tudi ne „brezverske“ znanosti, dokler imamo pred očmi le objektivno stremljenje po spoznanju dejstev, ne pa kako šarlatanstvo!

Razmišljanje v tej smeri bi nas dovedlo predaleč in bi tudi ne spadalo k stvari. Zato le še sledeče.

To, kar imenujejo nekateri „brezversko“, oziroma „versko“ znanost, se mi vidi le političen „Schlager“. Za resnega znanstvenika so prazne besede.

Politiki, ki stremi po moči in prevladi, se vidi v dosego svojega smotra vsako sredstvo dobro. Zato hoče zaslužniti tudi znanost, oziroma njene zastopnike, da bi izrabljala njih duševne sile v svoje namene. Politika, ki je poleg kapitala sicer največja vlačuga — bodisi na „verski“ ali „brezverski“ podlagi, to je docela vseeno — ona je mati „verske“, „brezverske“ znanosti kakor tudi izraza „znanost brez predsodka“. Politika pa ne imej, kakor rečeno, v znanstveni organizaciji in v njenem organu sploh nikakega mesta!

Ob pojasnjenih pogojih ne potrebujemo in ne sprejememo torej, kakor mislim, nobene tuje firme: ne verske in ne brezverske. V tem zmislu moramo zahtevati za znanost in za znanstveno delo popolno svobodo.

Tu naj omenim prav na kratko še „znanost brez predsodkov“. —

Moderna znanost temelji na induktivni metodi. Ta ima zmisel le s pridržkom, da se razvija ter vrši vse sedaj kakor v preteklosti po stalnih, neovržnih, za vsak posamezni slučaj veljavnih — zakonih. To je prvi pogoj, morda (včasih) prvi — predsodek.

Pri znanstvenem delovanju se moramo opirati na literaturo, na podatke starejših avtorjev. Priznavam, da nas pri tem podpira medsebojna objektivna kritika. Vprašati pa smemo pri vsem tem: kdo pa pričinja pri vsaki stvari z α , β . . . Do gotove meje imamo vsled tega že ob pričetku vsakega dela neke — predsodke ali vsaj predpogoje in starejše rezultate, na katere se opiramo hote ali ne hote.

O nekaterih stvareh se končno tudi ni mogoče vsepovsod neposredno prepričati. Vsak jih ne more preizkusiti sam. Radij! Mar naj vsled tega ta spoznanja sploh ignoriramo? Ali so ta le last ne-

katerih? V vseh takih slučajih se moramo zanašati na avtorjevo — verodostojnost, in ni li tudi ta — predsodek?

Že iz teh misli izvira, da je „znanost brez predsodkov“ — fantom! — To morda zadostuje.

Združenje vseh resno delujočih se mi vsled tega in pod pojasnjenimi pogoji ne vidi le mogoče, ampak celo posledica logičnih sklepov.

Nekaterim bi bilo na tem mestu kvečjemu priporočiti, da se primerno seznanijo s knjižico „Knigge: Umgang mit Menschen“. Nasprotstva so in bodo tudi med nami. A veliko vpliva oblika, ki jo damo svojim mislim . . . zato . . . in omnibus caritas. Polena pre-pustimo drugim!

III.

Kakšna naj bo naša znanstvena organizacija?

Pred vsem se mora popolnoma prilagoditi potrebam slovenskega naroda in zato naj bi bila:

- a) strogo znanstvena in
- b) popularno znanstvena.

Obe smeri, strogo kakor tudi popularno znanstvena, bi se imeli torej gojiti v okrilju enega in istega društva, ki ga vodi enoten odbor. Za vsako smer bi imela skrbeti posebna sekcija s posebnim pododborom zase, katerega člani so izbrani iz splošnega društvenega odbora.

Odgovarjaje raznim namenom obeh sekcij, naj sledi formalno ločena diskusija o nekaterih njih nalogah. Namenoma naj to ne bo v obliki kakih pravil.

a) Znanstvena sekcija.

V znanstveni sekciji naj se goji prosta veda na podlagi stroge medsebojne kritike. Delovanje naj se uredi po skupnem načrtu.

Izključeni bi imeli biti le te-le smeri duševnega delovanja: pravoslovje ter (abstraktna) filozofija. Tudi tehniške študije naj bi se sprejemale, v kolikor so znanstvene. Samo ob sebi se ume, da spada medicina v področje naravoslovja v širšem pomenu besede.

V skupni načrt naj bi se sprejeli zlasti sledeči nameni.

α) izdajanje slovensko pisanega znanstvenega organa, ki bi ustrezal po obsegu razmeram časa,

β) ustanovitev lastne znanstvene knjižnice — in eventualno

γ) prirejanje vseučiliških predavanj.

Vsi drugi nameni bi se od slučaja do slučaja natančno določili z ozirom na gmotno stanje društvene blagajne itd. O nekaterih posebno važnih nalogah te sekcije bomo izpregovorili pozneje posebej še nekaj besedi.

Vodstvo znanstvene sekcije bi imelo biti le v rokah znanstveno originalno produktivnih članov. Nalogo, ki jo naj izvršimo, moramo namreč poznati. Ne poznamo pa ničesar, česar ne moremo sami presoditi. Ne „Klassengeist“ itd., le potreba jasne sodbe o vseh zadevnih momentih nam narekava to izjavo.

b) Poljudno znanstvena sekcija.

V tej sekciji naj bi gojili znanost z namenom, da se seznani z rezultati moderne vede tudi širša javnost in da se povzdigne slovenski narod po tem potu na višjo stopnjo kulture.

Delovanje naj se tudi v tej skupini uredi po skupnem načrtu. Vodilne misli naj bi se pa prilagodile sledečim idejam.

Naš narod hoče in potrebuje duševne hrane, a kadar mu jo podajemo, ne zabimo, da potrebuje naše ljudstvo (duševnega) kruha in soli ne pa (duševnega) kavijara in ostrig! —

Iz znanstvene sekcije izključene stroke naj bi se tudi tukaj ne gojile.

Sicer bi bil namen te sekcije:

α) izdajanje poljudno pisane knjižnice ali, če možno, takega mesečnika — in eventualno

β) prirejanje poljudno znanstvenih predavanj.¹⁾

Posameznosti v programu te sekcije bi se določile po potrebi.

Njeno vodstvo bi bilo izročeno sekcijскому odboru, ki bi pa imel biti tako izbran, da je vsaj nekaj znanstveno originalno produktivnih društvenikov v njem.

¹⁾ Za svojo osebo sem proti namenu sub β. Poljudno znanstvena predavanja pospešujejo namreč le površnost in domišljavost v krogu poslušalcev, katerim le pre pogosto nedostaje potrebne resnobe.

IV.

Skupne direktive — izmena idej ter združevanje Slovanov na znanstvenem polju sploh.

V naslednjem hočemo skicirati dodatno še nekaj misli o nalogah, ki čakajo slovenske znanstvene organizacije, oziroma njene znanstvene sekcije posebej.

Do poslednjih dob je bilo osredotočeno pri drugih narodih vse znanstveno delovanje razen na vseučiliščih v poljubno imenovanih znanstvenih klubih, društvih in v akademijah. Te institucije so bile in so še sedaj drugje zbirališča, oziroma združevališča duševnih delavcev raznih struj in panog. Vsakemu poznavalcu razmer je dalje znano, da so se vse dosedanje take koncentracije duševnih sil spontano omejevale ali da so jih silile razmere k neki omejitvi svojega delokroga. Šele v poslednjem času se je to deloma izpremenilo. Tudi v znanstvenem življenju se čuti namreč dandanes potreba dela v najširšem okviru.

Ideja združitve na najširši podlagi v prosep znanosti same je prodrla tudi v znanstvene kroge. Najprvo so se združile v nekaj kartel vse nemške akademije. Tej združitvi je sledila pozneje internacionalna asocijacija skoro vseh evropskih in nekaterih izvenevropskih akademij. To zato, ker danes ne presega kulturno delo le materialnih sil posameznika ter tudi celih skupin, če imajo velik delokrog, to delo potrebuje tudi skupne direktive. Pa še nekaj. Sedanji nemški cesar se zelo trudi, da bi postale med Nemci in Amerikanci razmere, ki bi omogočile izmenjavo učnih moči nemških in ameriških vseučilišč. Namen tega stremljenja je brezdvomno razen politiškega tudi to, da se ustanovi ožji stik in da se doseže vsled tega izmenjava idej med obema narodoma. Za misli gre torej tudi tukaj.

Jasno kakor beli dan pa je, da ne more škodovati to, kar koristi velikim narodom ali celim plemenom, mutatis mutandis kulturnemu razvoju malega narodiča slovenskega in kulturi slovenskega plemena sploh.

Med najimennitnejše naloge slovenske znanstvene organizacije bi torej spadalo naše zbliževanje, oziroma združevanje s posameznimi slovanskimi narodi na znanstvenem polju. Tuji bi seveda tudi drugim narodom ne smeli ostati. Dalje bi morala posredovati znanstvena sekcija, da bi prišlo do vsem skupne direktive in da bi se uredila hitrejša in siste-

matično osnovana izmena idej med zastopniki znanosti raznih slovanskih (vsaj avstro-ogrskih) narodov v prosep njih kulturnega razvoja.

V.

Naše znanstvene zveze s Čehi in posebno njih vpliv na naše vseučiliško vprašanje.

Kadar je razgovor o slovenskem vseučiliškem vprašanju, poudarjajo nasprotniki in priznavamo tudi mi sami, da nam vsaj sedaj nedostaje vseh potrebnih učnih sil za ustanovitev in za uspešno vzdrževanje zavoda, kakršen naj bi bilo vseučilišče.

Proti temu nedostatku so pripravljeni pomagati nekateri z dobrimi sveti, drugi pa celo s sredstvi, ki se dajo realizirati. Ničeva pa bodo ostala tudi ta, dokler ne storimo mi sami svoje dolžnosti in vseh za to potrebnih korakov. Slovenski narod je namreč mnogo premaloštevilčen ob sedanjih razmerah in zlasti gmočno veliko preslaboten, da bi produciral toliko število sposobnih učnih sil, kolikor jih je treba istočasno na kateremkoli, čeprav provincijalnem vseučilišču. V dokaz temu le sledeče. Profesorji na vseučiliščih morajo biti specijalisti. Specijalne študije, potovanja i. t. d. stanejo mnogo denarja. Naše dijaštvo pa potrebuje še za navadne vseučiliške študije z malimi izjemami ustanov in javnih podpor. Razna dijaška podporna društva! Kdor je imel kdaj tako imenovani „lekcijski katalog“ kake univerze v rokah, ve vsaj približno, koliko je navedenih tam učnih sil, in potrdi gotovo že samo zato brezpogojno naše nazore, ne da bi dokazovali njih utemeljenosti na dolgo in široko.

S tem pa nikakor ni rečeno, da sploh ne bi smeli Slovenci zahtevati zbok teh sedanjih razmer slovenskega kulturnega središča, vseučilišča. Z zgornjo trditvijo smo hoteli le reči, da se z nami šali, nas goljufa, ali pa da vsaj naših razmer, oziroma vseučiliške institucije ne pozna, kdor nam prisoja za sedaj toliko moči.

Tej nalogi bi bili Slovenci kos le v najtesnejši zvezi z drugimi Slovani na znanstvenem polju. S Hrvati imamo sedaj nekako (rahlo) zvezo, a ti bi potrebovali sami še tuintam pomoči. Nam bi bilo pomagano v prvi vrsti s Čehi. Ti so pomagali svoj čas tudi Hrvatom pri ustanovitvi njih vseučilišča. Oni imajo poleg Poljakov edini med avstrijskimi Slovani danes dosti znanstvenikov, ki so sposobni za profesorska mesta. Taka pomoč bi

končno tudi ne bila nič poniževalnega za nas. Pomislimo le, da kličejo celo (avstrijski) Nemci svoje brate iz „rajha“ v našo državo na avstrijske univerze in obratno!

Ako smo zgoraj dokazali, da bi nam kulturno zbližanje z drugimi Slovani koristilo, smemo zato tu smelo trditi, da nam je najtesnejša združitev zlasti s Čehi pravcata *conditio sine qua non* za naš nadaljnji kulturni razvoj in za izvedljivost naše zahteve po slovenskem vseučilišču. Pogoje za to združenje naj nam na naši strani ustvari bodoča naša znanstvena organizacija. Le mimogrede naj omenim, da se ozirajo na te momente tudi naši kompetentni faktorji veliko premalo!

Če je treba dostaviti tem mislim še kako besedo, naj bo to le sledeče! Socijalno rešitev posameznega individua, ki nima kapitala, pričakuje naša doba od združniške organizacije. Ta naj ga reši velekapitala. Za rešitev in napredek malih narodnostnih individuv pa veljajo prav isti zakoni. Tudi kulturno se bodo posamezni mali narodi osamosvojili le z narodno kulturno asociacijo, ki temelji na zdravi znanstveni organizaciji posameznega njenega člana.

VI.

Kulturna konkurenca — nove akvizicije.

Kdor ima priliko, opazovati življenje v kakem znanstvenem društvu, na kaki visoki šoli, v kakem posameznem kolegiju ali v kaki slično sestavljeni organizaciji, nam gotovo ne bo oporekal, ako trdimo, da veljajo za vse gibanje in delovanje v takih znanstvenih združitvah isti (splošni) zakoni, ki veljajo tudi za katerikoli drug organizem. Zlasti pa velja tole: 1. Kjer ni konkurence, ni sploh nobenega napredka ali pa gre vsaj polževo pot. 2. Organizem, ki se ne poživlja in okrepcava z novimi akvizicijami, ki ne asimiluje materijalnih ali idealnih snovi, je obsojen na smrt.

Brez težav bi se dalo dalje dokazati, da o tako majhnem narodu, kakor smo Slovenci, ni misliti, da bi produciral kdaj toliko duševnih delavcev istočasno, da bi nastala zdrava konkurenca med zastopniki iste stroke. Večina ljudi si vrhutega uredi življenje, kadar se nima bati konkurence in to zlasti v poznejši dobi, kolikor mogoče — komodno. Od komodnosti pa znanost in kultura še nikdar in nikjer nista ničesar pridobili, zato tudi pri nas ne bodeta.

Duševne, to je kulturne konkurence nam je torej sploh treba. To tudi gotovo dobimo. Vprašanje je le, od katere

strani pride. Zato glejmo, da jo dobimo od sorodnih, nam prijaznih narodov. Sicer se nam bo vsilila, oziroma vsiljevala od naših kulturnih nasprotnikov, od elementov, ki računajo z našo zaostalostjo in kulturno omejenostjo. Prvo bi vrhu drugega sami lahko tudi regulirali, kadar bi bilo treba in kadar bi hoteli, druge pa ne bo mogoče vselej.

Rekli smo, da organizem, ki se ne razvija, — umira. Organizacije, ki se ne okrepe z novimi akvizicijami, zaostajajo, ker bolj in bolj odrevne. Njih delovanje postaja bolj in bolj šablonsko. V kraljestvu šablone pa kraljuje „Klassengeist“ ali pa birokratizem, ki sta strupena sovražnika vsakega in torej tudi zdravega kulturnega napredka.

Avstrijski Nemci zahtevajo (vsaj deloma nevede) jako pametno z ozirom na lastno korist tako imenovano „Freizügigkeit“ dijakov in visokošolskih profesorjev z drugimi državami. Enako velja o cesarju Viljemu z ozirom na njegovo željo po izmeni nemških in ameriških vseučiliških profesorjev. Zato goje končno Nemci tako vneto tudi institucijo kongresov. Vse to jim le služi v namen po načrtu urejene in hitre izmene idej in svetovne konkurence.

Kar pa koristi kulturnemu življenju Nemcev, naj to isto mar škoduje razvoju naših kulturnih zmožnosti, če kedaj dobimo svoje vseučilišče?

Novi duševni delavci nam prineso novih sil, novih idej, ki koristijo nam, ker delajo med nami in za nas. Uničujejo pri tem itak le naše abderitstvo, le ljuljko, ki se šopiri med nami.

VII.

Kako naj deluje slovenska znanstvena organizacija v svrhu tesne znanstvene zveze z drugimi Slovani sploh in s Čehi posebej?

Na to vprašanje je danes, ko pred vsem slovenske znanstvene organizacije niti ni, težko odgovoriti. Dalje je to težko, ker imajo pri tem odločevati tudi drugi Slovani. Ukazovati pa ne moremo nikomur, kako naj si kdo uredi svojo lastno hišo.

Pri vsem tem pa moramo vendar o tem izpregovoriti, ako se naj ne smatrajo naše besede o znanstveni združitvi z drugimi Slovani itd. za gole fraze, kakor jih imamo že itak na preostajanje.

Da se ne vtikam v znanstvene stroke, ki jih natančneje ne poznam, smatram za samo ob sebi umljivo. O histor.-filol. strokah naj govore poklicanejši.

V sledečem hočem torej govoriti le o matem. - naravoslovni skupini, a tudi o tej le splošno.

Nemci imajo institucijo, ki jo imenujejo „Versammlung deutscher Naturforscher und Ärzte“. Ta organizacija zboruje vsako leto.

Nekaj enakega imajo tudi Čehi. Njih organizacija bo zborovala ravno letos v Pragi. Kako je s tem vprašanjem pri Hrvatih in Srbih, mi ni docela znano. Za to tudi ne gre tu v prvi vrsti.

Jedro vse zadeve so sledeča vprašanja. Bi li ne delili spredaj (stran 94.) omenjene znanstvene sekcije v *a*) naravoslovno-matematiški in *b*) filološko-historiški oddelki? Ali ne bi mogel prevzeti potem prvi oddelki tudi vseh nalog, ki jih imajo zgoraj omenjene „Versammlungen“ in slične institucije? Morebiti imajo historiki in filologi kake enake združitve. Naloga filol.-histor. oddelka bi bila v tem slučaju vnaprej določena.

Vsak od teh dveh oddelkov bi imel stopiti v zvezo z vsaj vsemi drugimi avstro-ogorskimi Slovani. Vsi ti bi pa ustanovili potem skupno organizacijo, kakor bi po tehtnem preudarku zahtevale razmere od slučaja do slučaja.

Kakor je posamezni avstrijski slovanski narod v internacijskem znanstvenem koncertu dosedaj (bolj ali manj) malopomemben ali pa tudi docela brez veljave, ravno tako bi se morala prej ali slej vpoštevati omenjena institucija, in to tudi od naših kulturnih neprijateljev.

Predno se izvrši taka združitev, smo Slovani narodnostno mozaik, ki ga vsak lahko igraje razmeče. Po združitvi bi bili pa kulturni organizem, ki bi produciral gotovo vedno zadostno število profesorskih kandidatov za razne stolice. S tem bi bil pa tudi konec vednemu očitanju, da nimamo sposobnih učnih sil za vseučilišče. Ker bi se torej podpirali med seboj na zdravi konkurenčni osnovi, bi se okrepčal posameznik. Od poedinca bi pa imela tudi celokupnost mnogo koristi. V tej združitvi bi bila torej naša in vseh avstrijskih Slovanov kulturna sila.

Konec.

V 154. odborovi seji „Slovenske Matice“ dne 5. novembra l. l. se je v principu sklenilo proslaviti: *a*) štiristoletnico Primoža Trubarja, *b*) stoletnico rojstva dr. Janeza Bleiweisa in *c*) izdati v „Knezovi knjižnici“ poseben spis povodom upokojitve Matičnega častnega člana, vseučiliškega profesorja dr. V. Jagića.

Bolj nego sploh kdaj se čutimo danes s Hrvati kot ena kulturna enota. Trubar, Bleiweis in hrvaški kulturni prvoboritelj Jagić, vsi so torej naši! Ta kulturni triumvirat hoče proslaviti naš prvi kulturni zavod za njegove vsakemu teh velmož specifične kulturne zasluge.

Ker mislim, da še niso sklenjeni vsi akti v tej zadevi in da si bo utegnil slavni odbor Matični še beliti glavo v tem oziru, zato naj se mi dovoli, da opozorim pred vsem Matični odbor, potem pa tudi vse druge kompetentne činitelje na sledeče.

Vsakterega človeka se spominjamo najprimerneje brez dvojbe z deli, ki se po svojem namenu najbolj približujejo slavljenčevemu mišljenju in delovanju. Kulturnih velmož torej s kulturnimi deli, ki so neovržno „monumentum aere perennius“. V našem slučaju bi to bilo morda z ustanovitvijo kulturne organizacije, kakor smo jo splošno (!) očrtali zgoraj. Ker bi se taka organizacija nanašala na preteklost le iz vzrokov spoštovanja, v tem ko bi imela svoje praktično lice obrnjeno v prihodnost, in pred vsem, ker bi bila njena naloga le iskanje resnice in širitev spoznanja, zato bi tej misli po naših skromnih nazorih morda tudi versko prepričanje posameznikov ne moglo nasprotovati — „iz principa“! —

Zaradi priprav za tako organizacijo naj bi se sklicala v Ljubljani enketa slovenskih znanstvenikov, ali naj bi pa vsaj povedal vsakteri v primerni obliki svoje tozadevno mnenje. Ako pa tudi to ne bi bilo mogoče, zlasti ker bi se stvar zavlekla, naj se pa vsaj ustanovi nemudoma v področju „Matice“ pripravljalen odbor, ki naj takoj ukrene vse potrebno po dogovoru s kompetentnimi faktorji.

Brez kulturnega domačega dela ni kulturnega napredka, brez tega pa ni velikih novih kulturnih pridobitev. To je končno zveza med idejami: znanstvena organizacija in slovensko vseučiliško vprašanje. Boj proti naravnim zakonom logike je tudi z ozirom na naš kulturni razvoj brezuspešen.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000203395

CS1801

